

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Parnass*.

Citation for the original published paper (version of record):

Eriksson, M. (2016)

Pär Lagerkvist talar till de unga.

Parnass, (1): 40-41

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-51426>

Pär Lagerkvist talar till de unga

AV MAGNUS ERIKSSON

Den 23 maj är det 125 år sedan Pär Lagerkvist föddes. Han avled 1974. Han anförs ofta som exempel på författare som kanske främst talar till unga läsare i en viss ålder. Det innebär ingen reduktion av författarskapet. Lagerkvist hamnar då i samma krets som Hermann Hesse, de franska existentialisterna och de amerikanska beatförfattarna.

Dvärgen – en studie i ondskans och lydnadens psykologi

När vi i Pär Lagerkvist-samfundet häromåret inbjöd ett antal svenska författare att skriva om sitt personliga förhållande till Lagerkvist slogs vi av två saker: att så många av de inbjudna inte hade läst Lagerkvist sedan ungdomen och att de skrev om *Dvärgen*. I förordet till den aktuella utgåvan av *Dvärgen* från Brombergs förlag vittnar också rapparen Petter om hur han som ung dyslektiker blev en läsare när en lärare rekommenderade honom den romanen.

Huvudpersonen och jag-berättaren är utanförstående, illa sedd men också angelägen om att bli sedd och accepterad. Han reagerar starkt på allt som sker i omgivningen, och hans

röst talar genom seklerna om hur det är att kännas osynlig. Romanen gavs ut efter andra världskriget. Den är en studie i ondskans psykologi, och den visar obönhörligt vilka katastrofala följder den blinda lydnaden för makten får. Det är också en studie i lydnadens psykologi, med en tydlig peggest ut mot skrivandets samtid.

Men dvärgens gestalt inbjuder också till andra tolkningar. Dvärgen definieras som en motsats till de andra; han blir icke-människan. Han syns inte, erkänns inte. Han blir en negation. I det kan ligga ännu en vädjan till sentida läsare. Dvärgen är inte bara ondskan, han är också den evigt förnekade – den som alltid står utanför.

Bödeln – skräckfigur och hjälte

Bödeln ger knappast samma breda tolkningsmöjligheter. Det är en roman om nazismen, även om den rymmer två tidsplan: en berättelse från medeltiden och en från samtiden. Synen på bödeln skiljer sig dock mellan romanens skilda tider. Han väcker skräck på medeltiden. Vårdshusgästerna som ser den tyste bödeln drar sig undan. De berättar gruvliga historier för varandra om människor som avrättats och om hur

vårdshusets öl fått sin styrka av ett finger från en hängd man som lagts i tunnan.

I det samtida skiktet blir däremot bödeln en hjälte. Han hyllas av de andra gästerna som en upprätthållare av ordning och rasrenhet.

När vi läser romanen idag öppnas ännu ett skikt. Vad säger Lagerkvist om vår tids fascination för våld och ondskan? Rymmer romanen också en varning för hoten från Daesh och andra våldsdyrkande terrorrörelser?

När en gäst talar om ”en tid som är avgörande för hela mänskligheten och för tillvarons vidare utveckling på jorden” påminner det också om ett twittermeddelande som Sverigedemokraternas chefsideolog Mattias Karlsson skrev efter valet till Europaparlamentet 2014:

”Den stora avgörande striden om vår civilisations, våra kulturers och våra nationers överlevnad har gått

PÄR LAGERKVIST-SAMFUNDET högtidlighåller 125-årsjubileet med föredrag av Per Svensson, ”Gästen hos verkligheten: Pär Lagerkvist och de mänskliga rättigheterna”, och collaget ”Carl von Linné och Pär Lagerkvist – Blomsterkung och Nobelpristagare: Deras tankar och texter kring natur och kultur, av och med Ulla Ekberg och Gunnar Carlberg” på Växjö Stadsbibliotek den 23 maj, kl. 18.

in i en ny, mer intensiv och mer avgörande fas.”

Det understryker Pär Lagerkvists aktualitet. Han formulerade sitt principfasta motstånd mot diktatur och tidens barbari i *Den knutna näven*, 1934, men hans appell för kulturen som värn för demokrati och människans värdighet är fortfarande ytterst läsvärd.

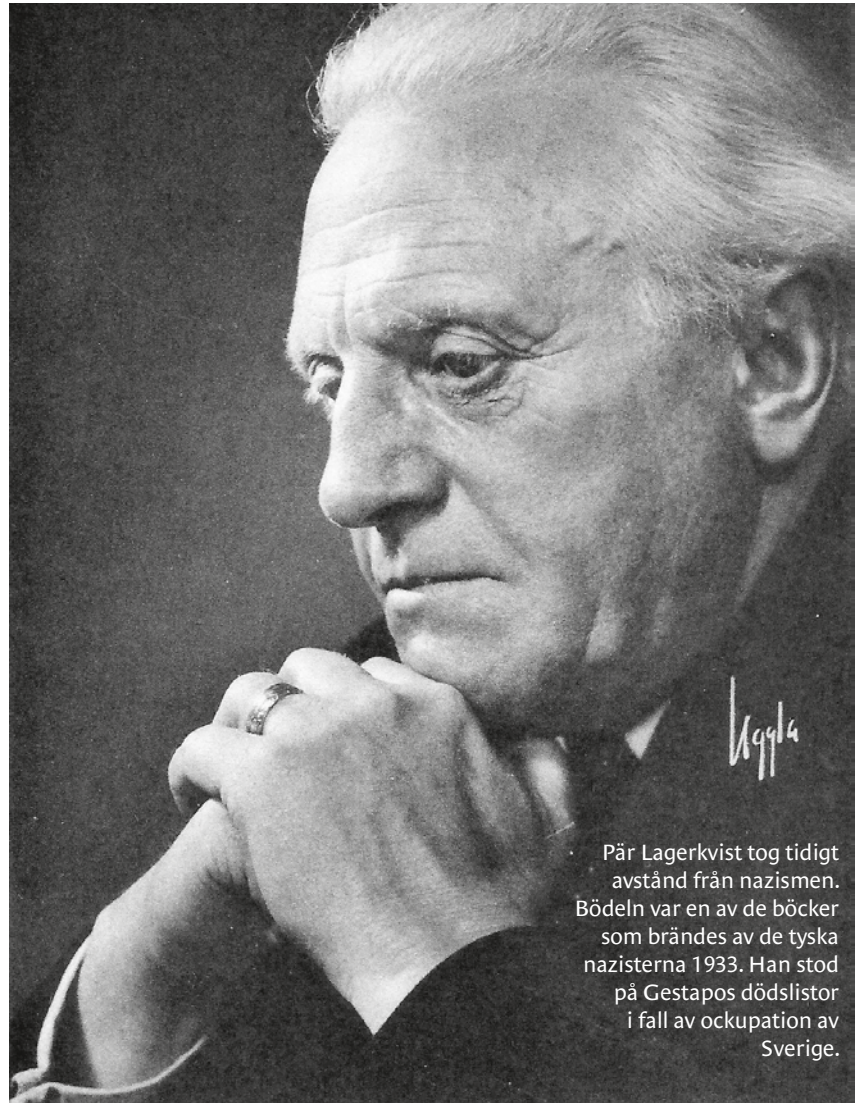
Gudsskådarna Sibyllan och Ahasverus blev utstötta

Även Lagerkvists religionskritik var ett led i hans försvar för människans värdighet. Han använde orden ”en religiös ateist” om sig själv. Han befann sig i ständig kamp med Gud och gudsbegreppet, och många har velat se honom som troende trots allt. Tanken är att den som så engagerat skriver om människan inför Gud som Lagerkvist gjorde, ändå måste tro på någonting.

Jag tycker för egen del att den åsikten är respektlös. I romaner som *Sibyllan* och *Pilgrimstrilogin* är det tydligt att det gudomliga, liksom en fysiskt existerande Gud, är moraliskt likgiltiga och utnyttjar människan hänsynslöst. Sibyllan och Ahasverus är utstötta, därför att de skådat Gud. Men de är dubbelt utstötta: både av Gud och av människorna. ”Ingen ville komma i beröring med dem”, som Lagerkvist skriver om Sibyllan och hennes son.

”Guds grymhet” var de ord som Lagerkvist använde för att beskriva den gudomliga likgiltigheten. Slutsatsen av Pär Lagerkvists brottnings med Gud och föreställningen om det gudomliga var entydig: Gud kan aldrig förlätas sin icke-existens.

Tanken kan verka paradoxal, men den gestaltas med sällsam konsekvens i Lagerkvists romaner från femtio- och sextiotalen. Det kan också verka paradoxalt att dikter av Pär Lagerkvist ofta används i dödsannonser. Inte minst är det dikter

Pär Lagerkvist tog tidigt avstånd från nazismen. Bödeln var en av de böcker som brändes av de tyska nazisterna 1933. Han stod på Gestapos dödslistor i fall av ockupation av Sverige.

från *Aftonland*, hans sista diktsamling:

*En gång skall du vara en av dem
som levat för längesen.
Jorden skall minnas dig så som
den minns gräset och skogarna,
det multnade lövet.
Så som myllan minns
och så som bergen minns
vindarna.
Din frid skall vara oändlig så
som havet.*

Det är knappast en religiös dikt, men den uttrycker frid och en känsla som vi gärna uppfattar som

religiös. Men kanske är det den i grunden mänskliga visdomen som ger tröst? Pär Lagerkvist är inte bara gudsbrottaren, han är också den store tröstaren. ●

Magnus Eriksson är ordförande

i Pär Lagerkvist-samfundet, litteratur- och musikkritiker och lektor i kritiskt och kreativt skrivande vid Linnéuniversitetet.

